

teksta toliko neznatni da nije trebalo ni navediti da je . . . , niti je neka kritičarka smjela napadati prerađu koja i nije izvršena.»

U povezanosti s dvostrukom negacijom ima i drugih, zanimljivijih, možda i ponešto spornih pitanja, ali o njima drugom prilikom.

Zlatko Vince

BILJEŠKA O FUNKCIONALNOSTI SUFIKSA -ači

Povijest i upotreba sufiksa -ači dosta su obrađivane. R. Bošković je dobro upozorio da se ovaj sufiks u liku -ači javlja tek u onih dijalekata koji su izvršili sekundarno hrvatsko ili srpsko jotovanje (*britva brijača*, 17. st.), dok prije toga imamo samo -atji, bez jotovanja (*zemlja oratja*, 15. st.).¹ Prema tome se mora uzeti da je ovaj sufiks nastao od -atbji. Čini se da se radi o adjektiviziranju supina i da je to vrlo stara, vjerojatno još praslavenska pojava: stesl. *zobatiġ* »qui commedi potest« (*vina zobatiġo*), stesl. *pitiġ* »potui aptus«, češ. *pici* »qui bibi potest«.² Adjektiviziranje ove vrste moglo se vršiti i sufiksom -bъ: u hrv. imamo uz *oratja zemlja* i *oratna zemlja*, te *težatne* i *netežatne zemlje* (1465), a u slovenskom uz *cecatji otrok* imamo i *cecaten otrok*.³ U hrvatskim latinskim srednjovjekovnim tekstovima imamo za *oratja zemlja* termine *arabilis*, *arativus* i *aratorius* (*terrae arabiles*, 1326, *terrenis arativis*, 1482, *terrae aratoriae*, 1322) pa se može konstatirati da se i u latinskome radi o adjektiviziranju pasivnog participia (*arativus*), odnosno supina na -atum.⁴ U tekstu u kojem se javlja termin *težatne* i *netežatne zemlje* spominje se pridjev *orati* (*sa svimi zemljami oratimi*, *težatnimi* i *netežatnimi*, 1465) gdje bi se moglo misliti da je trebalo stajati

oratjimi ili *oratnimi* tekst je pisan ćirilicom.⁵ Budući da je sufiks -ači od reda glagolski, sveslavenski pridjev *domači* ne dolazi u obzir kad se hoće proučavati postanak sufiksa -ači, jer je pridjev *domači* imenskog postanja (*dom*, *doma*) i jer je tu sufiks — *atji* (bez poluglasa). Uostalom porijeklo pridjeva *domači* sada je dobro protumačeno. J. Zubatý dokazuje da se radi o nepotvrđenom staroslavenskom pridjevu **amači* koji odgovara paralelnom staroindijskom pridjevu *amā-tya* »domači«, tvorenom od staroindijskog *amā* »doma«.⁶ Kasnije je u slavenskom analogijom **amā* »doma« i **amači* »domači« dovedeno u vezu s *dom* i postalo *doma* i *domači*. P. Skok u ERHS piše o -ači da je »pridjevski sufiks u određenom obliku, po postanju upravo particip prezenta imperfektivnih glagola na -a-ti, koji je izgubio glagolsko značenje, ali je zadržao aktivni ili pasivni smisao . . .«⁷ Ovo se ima razumjeti da se radi o semantici ovoga sufiksa, tj. da je po značenju neke vrsti »particip prezenta«. Skoka je na ovaj zaključak naveo slučaj u francuskom gdje particip prezenta ima ulogu adjektiva: franc. *le café chantant* znači »café, kavana u kojoj se pleše, plesna kavana, plesnjak«. Dodati valja da je sufiks -ači danas tvorbeno živ jedino u hrvatskom i srpskom gdje je generaliziran i postao tvorbeno (morfološki) samostalan pridjevski sufiks za određenu semantičku kategoriju. S. Babić je sufiks -ači stavio među »ostale žive sufikse« o njemu veli da je živ, ali da je »slabo produktivan«.⁸ Isti je autor naveo da je nabrojio 46 pridjeva izvedenih ovim sufiksom te da ih je 34 izvedeno od (neprefiguriranih) trajnih glagola na -ati. J. Matešić navodi u svom inverznom rječniku ove pri-

⁵ F. Miklošič, *Monumenta serbica*, 494 (citira i R. Bošković). Za *oratan* (od 16. st.) usp. *Akademijin rječnik*, 9, 160 i Mažuranić. *Prinosi*, 837.

⁶ J. Zubatý, *Studie a články*, I, 2 (1949), 87, 139. i V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Prag, 1971, 123. Usp. i *Listy filologické* 15, 384.

⁷ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, I, 7.

⁸ S. Babić, *Sufiksna tvorba pridjeva u suvremenom ili srpskom književnom jeziku*, Rad, 344, 1966, 230.

¹ R. Bošković, *O pridevima tipa orati*, *Naš jezik*, n. s., 1949, 129.

² F. Miklošič, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Beč, 1862—1865, s. v.

³ M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, Ljubljana, 1894, s. v.

⁴ *Lexicon latinitatis medii aevi Jugoslaviae*, Zagreb, I, 1973, s. v.

djeve na -ači: *jedači, gudači, slagači, jahači, duhači, puhači, stajači, pijači, upijači, brijači, grijači, sijači, čipkači, trkači, primači, domači* (ovaj dakako kao što smo gore kazali tvorbeno i po postanju ne ide ovamo), *nedomači* (vrijedi isto što je kazano za *domači*), *kopači, krpači, kupači, mjerači, perači, igrači, orači, pasači* (dakako prema *pasi* i *pasati*), *mjesači, pisači, risači, sisači, brusaci, vršaci, pušaci, pletači, čitači, šaptači, ertači, spavači, poljevači, cjelivači, polivači, plivači, obuvaci, duvači* (v. gore *duhači*), *klizači*.⁹ Ovamo ide dakako po značenju i paralelnoj tvorbi rijetki pridjev *pletići* koji je donio i J. Matešić. Brojčano broj ovih pridjeva u Babića (46) i Matešića uglavnom odgovara (46), premda se mora uzeti da ih ima i nešto više, naročito zbog toga što Babić izričito veli da u njegovu registru nema prefigiranih potvrda, a u Matešića nalazimo (v. gore) *poljevači / polivači i upijači*. Od dijalektalnih potvrda mogu navesti iz Poljica *lovači* »pasi se ranu za stražu ili za lov, to su lovači ili stražnici»,¹⁰ a od suvremenih navodim za *stajači* paralelni pridjev *sjedaci* (*stajača i sjedača mjesta* u autobusu).¹¹ Kao što se iz navedenog popisa ovih pridjeva vidi, većina ih je iz novijeg doba i semantički pripada urbanizaciji i industrijalizaciji (*jedači pribor, duhači instrument, stajače i sjedače mjesto, brijači aparat, trkači konj, primača soba, kupači kostim, kupače gaćice, igrače karte, spavača soba, pisači stroj, šivača mašina*, i sl.) i bez njih se gotovo ne može zamisliti terminologija suvremenog života. S. Babić¹² je istaknuo pa-

ralelnu semantičku vrijednost sufiksa -ački u nekim od navedenih slučajeva (*crtački pribor*), ali je sigurno da je u većini slučajeva ovaj sufiks (-ači) nezamjenjiv (npr. *pisači stroj, pisači stol*, pa ako hoćemo *stajače i sjedače mjesto*, i sl.). Njegovu važnost dakako pojačavaju izvedenice tipa *spavačica* (drugo je *spavačica*, prema *spavač*), *stajačica* (voda) i *stajačica* (zvijezda) koju neki okreću u *stajačica* premda je jasno da je to i *stajača zvijezda* (usp. njem. *Fixstern*). Njegova funkcionalnost je u tome što zamjenjuje u terminologiji sintaktički izražaj u binomni izražaj (tip *stroj za pisanje* > *pisači stroj*, usp. u francuskom samo sintaktički izražaj *salle à manger, machine à écrire*, tako i u mnogim drugim jezicima), pa je i s toga gledišta ovaj sufiks gotovo nezamjenjiv. Dakako, terminološki je još vrednija monomna tvorba (tip *spavačica* za *spavača košulja*), ali i u tom slučaju ostaje važnost ovoga sufiksa za tvorbu u suvremenoj terminologiji. Pri kraju ovih nekoliko redaka o sufiksu -ači želio bih nešto reći i o njegovu značenju. S Babić¹³ je istaknuo da je semantički to odnosni sufiks i da označuje odnos prema radnji izrečenoj glagolskom imenicom od iste osnove. To se lijepo vidi iz citiranih primjera *stroj za pisanje* prema *pisači stroj*. Ako pogledamo sve navedene pridjeve ustanovit ćemo da se ne radi o nekom općenitom odnosnom značenju nego se radi o specifičnom odnosu koji bi valjalo definirati »koji služi za radnju koju izriče glagol od kojeg je pridjev izveden«. Dakle, ne radi se o općenitom odnosnom značenju nego o suženom odnosnom značenju, o namjenskom značenju.¹⁴ Dok naime sufiks -ski

⁹ S. Matešić, *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Wiesbaden, 1966, 347—348.

¹⁰ F. Ivanišević, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 9, 108.

¹¹ U nekim autobusima u Zagrebu nalazim uz *stajače mjesto* (i *mjesto za stajanje*) i *sjedede mjesto*, što je dakako krivo, kao što izlazi iz svega što je rečeno u ovom članku. Slično treba reći *pletača igla* premda su neki zbog dijalektalne potvrde tražili da se kazuje *pletića igla*. U svakom slučaju bi trebalo hapaks *pletića igla* terenski proučavati jer je tvorbeno zaista neobičan.

¹² S. Babić, *Rad*, 344, 230.

¹³ Idem, *ibidem*, 230.

¹⁴ Ovom mom isticanju »namjenskog značenja« protivi se od svih navedenih pridjeva na -ači jedino *stajači*. Dok bismo za *stajača košulja* još i mogli misliti da je prvotno značila za *stajanje* (svečane stajanje, npr. nedjeljom u crkvi) u slučaju *stajača zvijezda i stajača voda* radi se zaista o »participnom« značenju »koja stoji«. Radi se vjerojatno o analognoj tvorbi prema primjerima gdje se namjensko značenje izgubilo, odnosno gdje je odnosno generalizirano (*stajača košulja*).

u -ački ima mnogo šire odnosno značenje (*jahačke hlače* uz *jahaće čakšire*, *jahačke trke*, *jahački sport*, *jahački klub*), sufiks -ači izriče samo namjenski odnos (ne može se zamijeniti *pisači stroj* sa *pisački* ili *tipkački stroj*, *spavaća soba* sa *spavačka soba*, *jedaća prostorija* s *jedačka prostorija*): kod sufiksa -ači se izražava odnos i namjena prema radnji, dok je kod -ački odnos mnogo širi i općenitiji, tj. kod njega se gotovo namjena i ne ističe, premda sekundarno u sintaksi može i namjena biti vidljiva kao imanentni dio općeg odnosa (tip *crtački pribor*, uz paralelni *crtači pribor*). Općenitost odnosa najbolje dakako nosi osnovni sufiks -ski od kojega je -ački i izveden.

Valentin Putanec

LINGVISTIČKA BAŠTINA U SVJETLU DIJALEKTIKE

Dubravko Škiljan:

»Dinamika jezičnih struktura«,
Zagreb, 1976.

Naša izvorna općejezikoslovna literatura nije osobito bogata. Tom složenom i navlašteno u našem stoljeću razgranatom području znanstvenih zanimanja u nas je do sada posvećeno nekoliko zbornika i tek nekoliko knjiga (npr. Ranka Bugarskog »Jezik i lingvistika« i »Lingvistika o čoveku«, »Pravci u lingvistici« Milke Ivić, uz nekoliko prijevoda stranih autora). Tu prazninu zacijelo će, u stanovitoj mjeri, ispuniti nedavno izašla knjiga Dubravka Škiljana »Dinamika jezičnih struktura«. Budući da je riječ o djelu mladog lingvističkog pisca (rođenog 1949), autora čije smo radove zadnjih nekoliko godina dosta često susretali na stranicama mnogih naših časopisa, smatramo da je korisno upozoriti na ovu knjigu i temeljitije raspraviti ono što nam je u njoj ponuđeno.

Knjiga »Dinamika jezičnih struktura« u stvari je Škiljanova disertacija koju je, pod naslovom »Lingvistika i dijalektika«, obratio na početku prošle godine. Knjiga je razdijeljena u pet odjeljaka: 1. *Uvod* (str.

7—22), 2. *Tragovima dosadašnje lingvistike* (str. 23—73), 3. *U potrazi za novom lingvistikom* (str. 75—126) i 4. *Zaključak* (str. 127—138). Peti dio — *Dodaci* — sadrži bilješke, literaturu i indeks imena (str. 139—164).

Uvod je s jedne strane pristup širokoj problematici jezičnog fenomena, a s druge utiranje puta kojim će ići glavnina autorovih razmatranja. Pošavši od općeprihvaćene spoznaje da je jezik osnovno sredstvo ljudske komunikacije, Škiljan ustvrđuje da starosti veze jezika i čovjeka odgovara starost čovjekova zanimanja za jezik. Ali ta zanimanja nisu tekla pravocrtno. Niz »revolucija« i potencijalnih početaka označava njihov razvoj. Uvjeren da je i današnji jezikoslovni trenutak iznimno važan za budući razvoj jezikoslovlja, Škiljan nalazi »da je nužno ukratko promotriti dosadašnju uzburkanu povijest jezičnih istraživanja, kako bismo pokušali uočiti pravilnosti u njihovu razvoju i naslutiti eventualne pravce budućeg kretanja« (str. 9). Slikovito nazvavši dosadašnji razvoj lingvistike *dijalektičkom spiralom* odmah u početku omeđuje on vremenski problemsko polje svojih zanimanja. Središte njegovih zanimanja bit će jezikoslovno 20. stoljeće. (»Dakako, razvitak lingvistike do početka 20. stoljeća prikazan je ovdje sasvim shematski i u najgrubljim crtama i samo utoliko ukoliko su njegove karakteristike bitno odredile lingvistiku našeg stoljeća«, str. 10—11). Namjera mu je, k tomu, upozoriti na slabe točke jezikoslovlja našeg stoljeća iz kojih izlazi da se *upravo danas* javlja potreba za novim putom u jezikoslovlju. U tom kritičkom prevrednovanju bolje od ostalih nije prošao ni strukturalizam. Prema Škiljanovu sudu i on je, kao i većina jezikoslovnih proučavanja do sada, uz rijetke iznimke, u nedovoljnoj mjeri posvećivao pozornost bar dvjema komponentama ljudske jezične djelatnosti: 1. njezinoj unutarnjoj dinamici i 2. njezinoj isprepletenosti s ostalim oblicima čovjekova djelovanja i izvanjezične zbilje. Zaključak je: »Prema tome, dosadašnji lingvistički strukturalizam u svojoj je osnovi nedijalektičan« (str. 16).